

БЕТИНА ЩОРКС
ДОРА И ПИКАСО
И ДВЕТЕ ЛИЦА НА ЛЮБОВТА

Бетина Щоркс

ДОРА и ПИКАССО

и двете лица на любовта

Превела от немски:
Величка Стефанова

 MAC
ВЕЧНИТЕ
ДВОЙКИ

Bettina Storks

**DORA MAAR
und die zwei Gesichter der Liebe**

© Aufbau Verlag GmbH, 2021

Бетина Щоркс

**ДОРА И ПИКАСО
и двете лица на любовта**

Превела от немски: *Величка Стефанова*

Оформление на корицата: *Златина Зарева*

© ИК „ЕМАС“, 2023

Всички права запазени!

„Не теб загубих аз, света загубих.“

ИНГЕБОРГ БАХМАН¹

¹ Ингеборг Бахман (1926-1973) – австрийска поетеса, белетристка, преводачка, носителка на редица литературни награди. – Бел. прев.

ПРОЛОГ

Буенос Айрес, 1925 година

Анриет Теодора Маркович протегна врат към прозореца от момичешкото си легло. Слънцето изгряваше зад градските къщи.

Матовата светлина се процеждаше през напречните летви на щорите и се отразяваше в стъклената плъзгаща се врата, дяляща стаята ѝ от останалата част на жилището.

Тя примигна, вдигна ръка към слънчевия лъч и внимателно се взря в нея. Ивици от светлина и сянка танцуваха върху кожата ѝ, всяко движение пораждаше несравнима, уникална фигура. Застанеше ли неподвижно, виждаше нежните кръвоносни съдове по опакото на дланта и розовата плът под прозрачните си нокти.

Тя беше магьосница.

Стъклената преграда между жилищната част и момичешката ѝ стая в центъра на Буенос Айрес ѝ напомняше кафез, в който понякога се чувстваше изложена на показ като екзотично животно в зоологическа градина. Родителите ѝ имаха възможност да я наблюдават колкото и когато си искат. Теодора противопоставяше на това наблюдение затворените си очи – единственото възможно оттегляне, вратата към света на фантазията. Понякога се криеше в гардероба и ставаше невидима.

Tata, както нежно наричаше баща си на хърватски, ѝ бе подарил фотоапарат, когато беше едва на дванайсет – едно чудо на техниката, с което тя бързо се научи да борава. Първите ѝ обекти бяха пристанищните работници

долу край морето, потеглящите кораби и вътрешните дворове, които понякога криеха изненадващи градини с високи дървета.

Маман не биваше в никой случай да научава за покъсните Теодорини снимки на жени, подпиращи се на пращните стени на къщите с усмивка на уста.

Баща ѝ наричаше снимките ѝ малки произведения на изкуството, докато майка ѝ само се мръщеше и извърщаше поглед от тях. В нейния свят не съществуваха контрастите, каквито дъщеря ѝ винаги търсеше в мотивите си, тя никога не бе проумявала този вид изкуство.

Затова пък баща ѝ неизменно я окуражаваше да продължава и след училище редовно ѝ даваше уроци по рисуване в своето архитектурно бюро. Формите и ъглите, взаимодействието между светлината и сянката се превърнаха в страстта на Теодора и в същото време създадоха една невидима връзка с баща ѝ. Така тя отрано научи, че светлината може да бъде обуздана, дори уловена, в зависимост от перспективата, която ще избереш.

Внезапно Теодора долови шум в коридора. Мърморене. Стъпки. Покашляне. Шумолене на дрехи.

От едно ъгълче на зрителното ѝ поле се промъкна фигура. Тя затвори очи и усети бащиния поглед върху себе си.

Той стоеше безмълвно зад стъклената преграда. Тя се затаи, боеше се да помръдне.

Със сигурност Йосип Маркович вече носеше шапката, бастуна и чантата си. Ден след ден той отиваше на работа в елегантния си костюм. Черната му лъскава коса беше сресана назад с брилянтин, мустакът се поддържаше в идеален вид.

Дора. Дорица. Дорита. Дорисима. Баща ѝ имаше за нея много мелодични имена и всичките бяха пропити с нежност.

Теодора наостри уши.

Щом вратата се хлопна, от съседната стая долетяха болезнените стонове на майка ѝ Жюли. Вероятно *маман* се жалваше от нощната горещина, от началото на поредния гибелен ден и от свързаната с него мигрена.

Очевидно в Париж Жюли никога не бе страдала от мигрена.

Нима родителите ѝ не знаеха, че всяка стъклена стена има две страни? Една за наблюдаващия и една за наблюдавания.

През детските ѝ години нищо в този апартамент в центъра на Буенос Айрес не бе останало скрито за нея. Нито караниците между *маман* и *тата*, упреците на Жюли към Йосип, нейните укори, нейното коравосърдечие. Нито пък скърцането на леглото в родителската спалня и свързаните с него скимтящи звуци, издавани от майка ѝ, които почти не се различаваха от онези при пристъпите ѝ на мигрена. Откъслечи от разговори, при които неизменно ставаше дума за едно и също, последвани от гневните избухвания на *тата*.

Пари. Буенос Айрес. Париж. Издигане в обществото.

Явно Йосип беше единственият архитект в Буенос Айрес, който не искаше да забогатее.

Когато беше в добро настроение, той наричаше Жюли *шашавица*, нещо като „*малка откачалка*“. Но в думата се криеше и друго значение – *кукувица*. Във всеки случай вербалната му милувка свидетелстваше за силна симпатия. Или беше заради шапките, които Жюли толкова обичаше да носи и които след неделната литургия извеждаше в едно кафене на „Авенида де Майо“, издържано в стил сецесион?

Върху любимата шапка на *маман* се мъдреше крехко птиченце от чиста коприна с леко отворена човчица, го-

тово да излети. Само че беше здраво зашито. В действителност Жюли Маркович беше по характер толкова далече от птичка, колкото Париж бе отдалечен от Буенос Айрес. Непристъпната ѝ красота бе лишена от всякаква лекота и необремененост.

На всичко отгоре, фактът да бъдеш французка в Буенос Айрес, криеше непреодолимо обществено противоречие: тук францужките бяха онези жени, които се подпираха на стените на къщите и се усмихваха на мъжете. Францужката, наричана *францеса*, определено се ползваше с лоша слава.

– Долу на пристанището всяка *францеса* печели парите си с проституция – беше казала веднъж на Жюли слагинята, прикривайки с длан устата си, докато изтупваше през прозореца кърпата за бърсане на прах. Ужасена, Жюли бе затворила прозореца и избутала през вратата Теодора, която слушаше с любопитство. По погледа на *маман* личеше, че винаги е подозирала подобно нещо.

След тази случка Жюли не се уморяваше да мрази още по-силно прахоляка на Буенос Айрес, горещината и шумотевицата. Особено анатемосваше обаче тангото, което тук учеха още от детска възраст. За нея градът, в който Йосип и Теодора се чувстваха като у дома си, беше място на безнравствена близост, на безсрамни погледи.

– Никога не се усмихай на мъж, Теодора. В противен случай тук, в Буенос Айрес, ще бъдеш *францеса* – ежедневно втълпяваше Жюли на дъщеря си.

Теодора разбра: жегата, прахолякът и възбудата от тангото лепнеха върху всяка *францеса* като втора кожа. Забраненото трябва да притежаваше особена привлекателност, след като *маман* полагаше такива усилия да не допусне дори покълването на грях. Тя обаче не знаеше,

че Теодора бе проумяла и попила това противоречие още като малко момиче.

Ала в Буенос Айрес тангото беше неизбежно.

В един горещ следобед съдбата на Теодора бе подпечатана – вече осемнайсетгодишна, тя се върна вкъщи за първи път с пламнали страни и блеснали очи, след като бе танцувала танца на танците.

Момчето беше на нейната възраст, нещата се бяха случили след учебните часове на един голям площад близо до училището ѝ. Изведнъж някъде наблизко двама цигулари засвириха изпълнено с копнеж танго, меланхолично и изкусително. Тутакси се образуваха двойки и започнаха да танцуват. Възрастни, деца и младежи. Едно момче, чието име Теодора не знаеше, я погледна с черните си очи, хвана я безмълвно за ръката, поведе я настрана и се изправи пред нея.

До онзи ден Дора бе танцувала само аристократичното салонно танго. След няколко такта обаче момчето я притегли плътно към себе си. Тя усети мускулестите му бедра до своите и със затворени очи се отдаде на движението му. При заключителния акорд и двамата се дръпнаха един от друг и засрамено си кимнаха. В този момент Дора разбра, че тангото е равносилно на капитулация. Танцът бе предизвикал опиянение, което някак донесе тялото ѝ до дома. Тя летеше над земята. Остана ѝ спомеът за общия такт, за огъня на момента.

Никога повече не видя момчето.

Ала Жюли я бе разгадала още с отварянето на вратата: нейното невинно момиче беше обзето от танготреската, тази силно заразна болест, която нападаше слабните на младите жени и всеки момент можеше да избухне.

Само Париж и суровото откъсване от тази среда щяло да излекува дъщеря им, нощ след нощ обясняваше Жюли на съпруга си зад стъклената преграда.

Всеки път когато слушаше майчините вайкания, Теодора плачеше, докато заспи. Колко щяха да ѝ липсват приятелките, испанският език, танцът на танците и меланхолията на Буенос Айрес!

Няколко седмици по-късно майката и дъщерята потеглиха с парахода „*Ла Турен*“ през Атлантика на път за Хавър и се качиха на влака за Париж, където пристигнаха рано сутринта.

Жюли не бе оставила на Йосип правото да избира: един от тях трябваше да се пожертва за бъдещето на Теодора.

Йосип, който засега оставаше в Аржентина, бе отстъпил, защото вярваше в експлозивната смес от непреклонна воля и способност да се приспособява на своята дъщеря.

Първото впечатление, което Теодора доби от родния си град, беше острата миризма на пушек и сажди на Лионската гара, която заглушаваше аромата на изисканите парфюми на забързаните покрай тях дами. Слънцето се промъкваше иззад облаците и огряваше голямата стълба, водеща надолу към града. Булевард „Дидро“ бе облян в светлина, Париж се събуждаше сред цветно море от зелено, синьо и червено.

ПЪРВА ЧАСТ

Дора завладява Париж
(1928-1936)

*Стоя на моста
и отново съм в Париж,
в родината на всички нас.
Тук тече водата,
тук се простираш ти,
а аз хвърлям сърцето си
в реката и се потапям в теб,
и те обичам.*

КУРТ ТУХОЛСКИ¹

¹ Курт Тухолски (1890-1935) – германски поет, белетрист и публицист. Цитатът е от книгата му „Ein Ruhenähenbuch“, главата „Dank an Paris“. – Бел. прев.

ПЪРВА ГЛАВА

Париж, 1928 година

Седнала на твърда дървена пейка, Анриет Теодора Маркович чакаше пред кабинета на професора по изобразително изкуство в достопочтените зали на Академията за изящни изкуства и нервно подръпваше ъгълчетата на носната си кърпа.

Още преди седмици бе подала кандидатурата си, като внесе папка със скици и рисунки.

Под големите колони отекваха далечните стъпки и гласове на студентите, които по това време сменяха аудиториите.

Тя приглади с пръсти черната си коса, която отскоро носеше на бубикопф с къс бретон.

Минавайки покрай нея, един студент ѝ хвърли недискретен поглед. Тя се взря демонстративно-безразлично право в очите му, докато той смутено наведе глава. Теодора беше наясно с излъчването си: прическата подчертаваше перфектно големите ѝ черни очи и овалната форма на лицето. Дори в град като Париж щеше да минава за хубава млада жена, а също така и за екзотична.

В изразителното ѝ лице се оглеждаха правилните черти на нейния баща. Телосложението ѝ беше далеч от френската грация на майка ѝ. Теодора беше набита, със заоблени бедра и яки, но добре оформени крака, които привличаха вниманието, особено с високи токчета.

– Имаш тяло на славянка – обичаше да казва Жюли. В нейния свят това беше равнозначно на всички онези ка-

чества, които виждаше у Йосип, недолялания в нейните очи славянин. Жюли, произхождаща от най-добрите буржоазни кръгове на Тур, преди брака си била цигуларка – неслучайно избрала инструмент, отразяващ деликатната ѝ нервност във всичките ѝ нюанси. Но Дора знаеше, че Жюли се лъже, защото характерът на баща ѝ беше далеч по-фин и по-изтънчен, отколкото можеше да се предполага въз основа на външността му. Йосип също съзнаваше това, така че баща и дъщеря в безмълвно единодушие се подсмиваха на опитите на *маман* да ги унижи.

Някакъв шум точно зад нея изтръгна Теодора от мислите ѝ.

Стъпки. Отваряне на врата. До нея застана облечена в черно дама и строго я изгледа отвисоко.

– Мадмоазел Маркович?

– Да, аз съм – отвърна момичето с дълбокия си, дрезгав глас и се изправи.

– Моля, последвайте ме.

Без да проявява каквато и да била емоция, секретарката направи кръгом и се насочи към бюрото си, на което се намираше огромна картонена папка. Теодора я позна веднага. Беше нейната.

Секретарката посочи празния стол срещу писалището.

– Моля, седнете. Мосю Саж ей сега ще говори с вас. Теодора погледна стола, изправи гръб и остана права. Секретарката се намръщи и излезе.

След известно време се отвори втора врата, скрита зад етажерка с книги. Влезе среден на ръст мъж с телени очила, седна и приглади с длан лист хартия пред себе си. После отправи строг поглед към Теодора и поклати глава.

– Работата ви беше проверена на чисто случаен принцип, мадмоазел, докато не се окажа, че кандидатурата е на

жена. За съжаление, трябва да ви кажа, че ние не приемаме студенти от женски пол. Нима не знаехте, че е безсмислено жена да кандидатства за Академията за изящни изкуства?

Той побутна папката към нея. Теодора усети как бие сърцето ѝ. В нея бавно се надигна смесица от разочарование, гняв и инат и тя се взря в един непокорен бял косъм, стърчащ от веждата му. Как беше израснал там?

– Това ми е известно – сдържано отвърна накрая. – Но този факт не е непременно изсечен върху камък. Жените създават забележителни художествени творби. Ние сме конкуренция, която трябва да бъде взета насериозно.

– Едва ли – подсмихна се той и направи възмутена физиономия, сякаш чак сега осъзнаваше що за безочие е да се поставят на едно стъпало мъжът и жената в изкуството.

Дора стисна устни.

– Мадмоазел, намираме се в метрополията на европейското изкуство. Париж е класа сам по себе си, да не говорим за нашето учебно заведение. Не ми се вярва Матис, Брак или Пабло Пикасо да вземат под внимание вашите възгледи. Една жена може да бъде муза на някой творец, но не и да вземе четката от ръцете му. Много ви моля!

Смях напуши Дора, когато си представи двусмислената картина, възникнала току-що пред очите ѝ, но тя се въздържа. Страшно ѝ се прииска да изскубне стърчащото косъмче от веждата му.

– Аз твърдя, че ние, жените, обогатяваме мъжкото изкуство, че с творчеството си му противопоставяме нашия женски поглед върху нещата. Нещо повече, ние сме в състояние да тръгнем по съвсем различни пътища – самоуверено възрази Теодора.

Мосю Саж се прокашля.

– Съществуват и други начини, мадмоазел, тук съм съгласен с вас. Женски начини. В Париж има училища, които обучават такива като вас. Едно си остава обаче: Академията за изящни изкуства е учебно заведение за начинаещи художници от *мъжки* пол, признато в целия свят. Роден, Дега и Реноар са били наши абсолвенти. Къде ще стигнем, ако... – Той не довърши изречението. – Желая ви късмет.

– Да сте чували за Камий Клодел¹? Създаде е великолепни творби – избухна Дора.

– Примерът ви куца, мадмоазел. Мадмоазел Клодел е била муза на Роден² и какво е станало с нея? Озовала се е в лудницата.

– Защото е била негова муза или защото Роден никога не я е вземал насериозно като художничка? – с присвити очи парира Дора. – Как да не полудееш при това положение! Бедната жена е нямала друг изход, освен бягство в лудостта.

Мосю Саж се прокашля, размаха ръце, сякаш да отпъди досадна муха, после взе молив и линия и се съсредоточи върху книгата си.

– Много ви моля, мадмоазел. Желая ви приятен ден. *Au revoir*³.

Теодора грабна папката си от масата, пое дълбоко въздух и изхвърча от кабинета, без да се сбогува.

Слезе на бегом по стълбите на сградата с пясъчен цвят, а долу си пое дълбоко дъх.

Роден. Дега. Реноар.

¹ Камий Клодел (1864-1943) – френска скулпторка и графичка. – Бел. прев.

² Огюст Роден (1840-1917) – френски скулптор, един от основателите на импресионизма в пластичното изкуство. – Бел. прев.

³ Довиждане (фр.) – Бел. прев.

– Да му вземе четката от ръцете – произнесе на висок глас и звънко се засмя наред тротоара. – Какво ли би казал на това Матис? Или Пикасо? – изимитира тя човеца със странните вежди и предупредително вдигна показалец. – Какво би се случило с тези господа, ако им вземем четката от ръцете?

Неколцина минавачи се обърнаха след нея, клатейки глава. Тя реагира с пресилен дворцов поклон. После продължи по пътя си.

Баща ѝ я беше предупредил.

– Ще изживееш разочарование, ако кандидатстваш в онази светая светих, *Дорица*. Никога, никога досега не са приемали жени там. Защо да започват точно с теб?

Дорица. Мъничката Дора.

– Защото все някой трябва да започне и защото е назрял моментът за това – гордо бе отвърнала тя.

Дора погледна часовника си. Сигурно *tata* вече я чакаше в „Ла Ротонд“. Тя бе предложила да се срещнат там. В момента заведението се смяташе за сборен пункт на артистичните среди.

В Латинския квартал цареше обичайната суматоха. Хората лавираха по тесните улички, някои се спираха пред художествените галерии и се възхищаваха на изложените произведения. Теодора нямаше настроение за изкуство. Без да се оглежда наляво и надясно, тя изтича по „Рю дьо Сен“, на „Плас дьо л’Одеон“ за миг се замисли дали да вземе метрото, но после се насочи към „Мюзе дьо Клини“ и стигна до Люксембургската градина. Крачеше все по-бързо през грижливо поддържаните зелени площи, остави зад гърба си статуята на Роден с профила на Стендал, излят от бронз, докато накрая излезе на „Рю Нотр Дам де Шан“ и стигна на булевард „Монпарнас“.

Откри баща си, седнал на една маса до прозореца на „Ла Ротонд“.

– Защо не вземаш метрото, *Дорица* – вместо поздрав каза той, когато тя застана задъхана пред него. Стана, издърпа изпод масата един стол за нея и я целуна по бузата.

– Защото съм бясна, *tata*. Обичам да ходя, когато съм бясна.

Тя свали ръкавиците си, седна и след като дишането ѝ се поуспокои, си запали цигара, мушната в цигаре. Дръпна силно и издуха дима. Съсредоточено притвори очи.

Наистина ли всичко това се бе случило току-що?

Със запъване разказа на баща си как бе протекъл разговорът ѝ в Академията.

– Предупредих те, *ma fille*¹ – каза той и даде знак на келнера.

Теодора си поръча горещ шоколад с *Tarte aux abricots*², баща ѝ – второ перно³. Той взе папката на дъщеря си, отвори я и я прелисти.

– Смятам, че си много талантива. Какво ще правиш сега?

Младата жена въздъхна и сви рамене.

– Трябва да избереш друг път, детето ми. Нужно ти е образование. Преподаватели, които да ти помогнат да напреднеш.

Теодора се усмихна загадъчно на баща си и кимна в знак на съгласие. Той сбърчи въпросително чело и с жест я подкани да продължи.

– Правилно! В Париж има и други именити учебни заведения.

¹ Дъще (фр.) – Бел. прев.

² Торта с кайсии (фр.) – Бел. прев.

³ Pernod – спиртна напитка, подобна на мастика. – Бел. прев.